

ღალი დათაშვილი

“ყვაილი აქაც ჰყვაისა...”

(სოციალური სამართლიანობის იდეა ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში)

ვაჟა-ფშაველა, ერთი დიდი ქართველი, “ბაღალი მთელი ხმელეთისა”, “სამყაროს სხვა თვალზე მნახველი”, მთელი თავისი შემოქმედებით ქადაგებს ადამიანის სიყვარულს, სამართლიანობასა და გაჭირვებულის თანადგომას.

მკითხველში თანაგრძნობის აღძვრა სურდა მწერალს თავისი მოთხრობების ჩაგრული და სამყაროულ უსამართლობაში გამოსრესილი პერსონაჟების მიმართ. ია ხომ პატარა და საცოდავი ადამიანის სიმბოლოა, მოკლე სიცოცხლის ჟამით; შვლის ნუკრი ბედისაგან დაბრეყებული და ადამიანთა სისასტიკით გულმოკლულია; კეთილი მთის წყარო ბოროტების სიძლიერესა და დაუნდობლობას ჩაჰფიქრებია; ხმელი წიფელი სიბერის ტრაგედიით დაგვადარდიანებს და იმ ადამიანებს წარმოგვადგენინებს, უამრავი სიკეთე რომ აქვთ გაკეთებული ახალგაზრდობისას, მოხუცები კი არა მარტო აღარავენ ახსოვს, “ნეტავ შენ არ გვაუმნოვებდეთ”, ისინი ეუბნებიან, ადრე მათ მიმართ მისი მხრიდან გამოჩენილი უმცირესი ყურადღებითაც კი რომ იამაყებდნენ; ფესვები – უფუნქციოდ დარჩენილი შვილმკვდარი მშობლები თავისი საწუხარით გულგრილს არავენ ტოვებენ...

ვაჟა-ფშაველა, როგორც პოეტი, თავის უმთავრეს მისიად “საწყალო საწყალობაზე” წერას მიიხრევდა, ხოლო როგორც კაცი, – ჩაგრულთა თანადგომას, თავისი ლუკმის “ბეჩავთათვის გაზიარებას” (“სიმღერა”).

“ჩემს ვედრებაში”, რომელიც მისი პოეტური მრწამსია, ამიტომაც წერს:

“ვფხიზლობდე, მუდამ მზად ვიყო

დაჩაგრულების მცველადა...

მაშრომე საკეთილოდა,

თუნდ არ მოვიმკო ნაყოფი...

გულს ნუ გამიქრობ ღამპარსა,

მნათობს ტრფობისა შეშითა...

მშიოდ-მწყუროდეს კეთილი,

ვერ გავძდე, მოგკვდე მშიერი!”

ამ სამყაროში ცხოვრების სწორ წესს მინდია-გველისმჭამელი ჩასწვდა, როცა “გამეცნიერდა გლეხი”; როცა “ახლად სული ჩაედგა, გულის ხედვა და თვალების, როგორც ბრმას და ყრუვს გაეხსნა. სწორედ “უფლისგან მიმადლებული დიდი ცოდნითა და ძალით” განჭვრიტა, რომ დედამიწაზე არსებობის უფლება ყველასა და ყველაფერს აქვს, არაფერია “ურჯულო”, რადგან ყოველივე უფლისგანაა შექმნილი და შემოქმედი სიყვარულსა და გულის სითბოს მთელი სამყაროსთვის უშურველად იმეტებს.

სწორედ ამას გვასწავლის მათე მახარებელი, როდესაც უფალს გვისახავს გარესსამყაროსთან დამოკიდებულებისათვის მასაბამ მაგალითად:

“მზე მისი აღმოვალს ბოროტთა ზედა და კეთილთა და წვიმს მართალთა ზედა და ცოდვილთა” (მათე 5, 45).

ადამიანი ამ სიბრძნით თუ არ ცხოვრობს, სამყაროს ამახინჯებს, ნებას უზღუდავს, თავისუფლებას ართმევს სხვა არსებებს, უსპობს მათ ბედნიერებასა და სიცოცხლეს, რისთვისაც პასუხს აგებს იმ და ხანდახან ამ სოფელშიც.

ამიტომაცაა, რომ მინდია, “ცხოვრების მაგალითად ბრიყვებს რომ ისახავს”, უფლისთვის არასათნოდ იქცევა, “რწმენასთან მეღაობს”, “წმინდა რჯულს ყიდის” და კარგავს კიდევ თავის ნიჭს, მწარედ მოთქვამს:

“ან აქ რა პირით ვიცოცხლო?

თავს რით ვიმართლებ ღმერთთანა?

ყველასთან შარცხვენილი ვარ –

ცოცხლებთანა და მკვდრებთანა”.

მინდიამ დაარღვია ამ სამყაროში ცხოვრების წესი: სულიერ-უსულოს სიყვარული, პატივისცემა, დანდობა; თვითონაც ვერ აღასრულა ის, რასაც სხვებს უქადაგებდა და ამის გამო დაისაჯა.

ლექსში “ადამიანი” დედის ლოცვა-მუდარას შეისმენს უფალი. მის მიერ გაგზავნილი კაცი თუ ანგელოზი ზღვაში დახრჩობისაგან დაიხსნის პატარას და მადლობის გადახდას ჩვილის დედას ამგვარად სთხოვს:

“ასწავლე მოყვასის შველა,

როს სჭირდეს რამე სენია,

რჩევა მოყვასთა საშველად

ხშირ-ხშირად მიუძღვენია;

კეთილის ჩასაგონებლად

შენამც ნუ მოგიწყწნია.”

ადამიანთა ქცევით: “ერთმანეთის ჭამით, ულევით, სისხლისა და ცრემლის ღვრით” – შეწუხებული კლდეც კი ენას ამოიდგამს და სიყვარულს ქადაგებს:

“გეყვარდეთ, კაცნო, ერთმანეთი.”

თანამომის შეწვენასა და სიყვარულს ამქვეყნიური ცხოვრების ნუგეშად, არსებობის გამართლებად და უფალთან წარსადგომ სიქველედ მიიჩნევს პოეტი:

“ მე არ ვუთხარე მოძმესა ორმო,

მთხრელი შევმურე კუპრით და ლაფით;

არვის გავტაცე მე ლუკნაპური,

სხვასაც გავუყავ ნაშოონი ჯაფით.” (“ნუგეში მგოსნისა”).

ვაჟა “ბიჭობადაც” სხვის შეუწუხებლად ცხოვრება-არსებობასა და გაჭირვებულის თანადგომას თვლის:

“არც ის მგონია ბიჭობა,

ვისაც ერევი, ახრჩობდე,

ბიჭს მაშინ დაგიძახებდი,

რომ სხვის დამრჩვალსა სწამლობდე”. (“ის კი არ არი ბიჭობა”).

ადამიანების ურთიერთპატივისცემას, დანდობას, შეწყნარებას გვასწავლის ვაჟა “სიმღერაში”. ეს ლექსი იმ ადამიანთათვის გაცემული პასუხია, თავის სიმართლეს ერთადერთად რომ მიიჩნევენ და ყოველივე განსხვავებული აღიზიანებთ. პოეტი სხვადასხვაობას ბუნებრივ მოვლენად თვლის წუთისოფელში და ყველას მოუწოდებს, პატივი სცეს სხვის მდგომარეობასა თუ მრწამსს, რადგან არავინ იცის, ვინ უფრო სათნოა უფლისათვის:

“მე რო ტირილი მეწადოს,
თქვენ ვის რა გინდათ, ნეტარა...
ერთი იცინის, სხვა ტირის,
ასეთი არის ქვეყანა...”

მაგრამ გაიგებთ ერთხელაც.
ვინ ახლო ვსდგავართ ღმერთთანა.”

მწერალი წუხს, რომ საკუთარ ნაჭუჭში ჩაკეტილ, თანაგრძნობის სურვილმოკლებულ ადამიანებს სხვისი გასაჭირი არ აინტერესებთ:

“ტანჯულს თვით ესმის თავისი ტანჯვა,
მას ვერ მისწვდება გრძნობები სხვისი.”

“სვინდისი” ადამიანთა გულების გაქვავებისა და მათი ურთიერთდაშორების, ურთიერთგაუცხოების მიზეზად სამყაროში სიძულვილისა და სიკვდილის შემოტანას თვლის. კაენის მიერ აბელის მკვლელობაა მოძალადეობის, სიძულვილის, უსამართლობის, ღმრთის მცნებების უარყოფით “ეშმაკთ მოდგმის სიხარულის” დასაწყისი დედამიწაზე.

მოთხრობა “სვავი” წარმოგვიდგენს, თუ როგორ ხდება კათარზისი ლემიჭამიას გულში. ბუღბუღის გალობა, მისი სიტყვები და ვედრება აატირებს სვავს, “სხვისი ცრემლით თავის მასაზრდოებელს, სხვის საფლაგზე მოკიჟინეს”. მას “წუწიანს თვალებზე ორი ცრემლი მიეკრობა, დაღვრემილია”, როდესაც ისმენს ბუღბუღის მუდარას:

“წყარონო, ნუ დაივიწყებთ, თქვენი ჭირიმე, უკანასკნელ მატლს, უკანასკნელ ჭიას, რადგან იმასაც სიცოცხლე სწყურია...”

მზეო, გაახარე ყველა შენის მადლიანის სხივით”.

ამ ლოცვით მწერალი გვასწავლის, რომ ყველაფერი უფლის შექმნილია, ყველას აქვს ამ სამყაროში ცხოვრების თანაბარი უფლება. ეს არის საუფლო სამართალი, ხოლო ვინც ამ წესს არ ემორჩილება, არის “უმსგავსი, უმადლო, უკეთური”.

მოთხრობაში “დედამიწამ რა სთქვა?” ჩვენი პლანეტის ვედრებაა გადმოცემული, რომ მისმა შვილებმა გაიხარონ, ყველა ბედნიერი იყოს. ამიტომ მიმართავს მთელ კაცობრიობას:

“ადამიანნო! თუ მე დედა ვარ და თქვენ – ჩემი შვილები, რატომ არ ცხოვრობთ, როგორც ძმები?..

ვიტანჯე დიდხანს, მინდა დავისვენო, მინდა გავიხარო დღეს, მინდა ვნახო, რომ ძმა ძმას აღარ სჩაგრავს უსამართლოდ.”

ვაჟას აზრით, თანამოძმის შეურაცხყოფა, მასთან უსამართლოდ მოქცევა, მისი დაჩაგვრა თუ მოკვლა იგივე კაციჭამიობა, ანუ ადამიანის “გადევებაა”. დევი – ეშმა მიირთმევს კაცის ხორცს, ხოლო ადამიანი თანაგრძნობითა და თანადგომით უნდა ეკიდებოდეს ძმას, თუ არ სურს, რომ ჯოჯოხეთისთვის გაიწიროს და ამ წუთისოფლის გზა-სავალის სწორად გააკვლევას ცდილობს. ეს ფიქრია გადმოცემული ლექსში “დევების ქორწილი”. დევები მხიარულობენ და ქორწილში ადამიანის ხორცს მიირთმევენ, თან მიპატიუებულ სტუმრებსაც აძალებენ ჭამას. თავზარდაცემულია ლექსის ლირიკული გმირი:

“ამის ხორცი როგორა ვჭამო?!”

და მწარედ შენიშნავს:

“უსმელ-უჭმელად გაგქეხი,
ყელშიაც ამომდიოდა”.

ჩვენი აზრით, მწერალი წუთისოფლის სტუმარ ყოველ კაცს სიმბოლურად მიიჩნევს დევების ქორწილში მიპატიუებულად, რადგან მას ყოველ ნაბიჯზე ელოდება თანამომქმესთან უხეშობისა და მისი სიტყვითა თუ საქმით მკვლევლობის საცდური.

ნიშანდობლივია, რომ აღუდა ქეთელაურსაც ადამიანის წვენი-ხორცს მიართმევენ სიზმარში, რათა მიხვდეს, რომ “გადევების” თავიდან ასაცილებლად თვითონაც უნდა უარყოს კაცის კვლა და თანატომელებსაც უნდა უქადაგოს მტრობით განადგურებულის სიყვარულით აშენების, “დედის ნაშობისა და გაზრდილის” “ლამაზ ძმად” მიჩნევის აუცილებლობა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ასპარეზი კაცობრიობის იმ ნაწილს დარჩება, ღმრთის შვილებს საზოგადოების ხორცმეტებად რომ აღიქვამს, სიყვარული ზედმეტ ბარგად რომ მიაჩნია, გაყინული გულითა და ტვინით რომ ცხოვრობს. მათ შესახებ ამბობს მწერალი:

“ისე მოკვდება, ვერ შედგეს
ერთ წამს ტრფობისა მთაზედა,
საზარელია დადგომა
უგრძნობელობის გზაზედა” (“ბახტრიონი”).

ურთიერთდანდობა და ძმისთვის ხელის წაშველება მაცხოვრის სწავლების გათვალისწინება და აღსრულების მცდელობაა:

“ვითარცა-იგი თქუნენ გნაბავს, რაითა გიყონ კაცთა, და თქუნენცა ეგრეთვე მსგავსად უყოფდით მათ” (ლუკა 6, 31).

ვაჟას სწამს, რომ ეს სამყარო კარგ გულებზე დგას, რომელთა სიკარგე სიყვარულის უნარით განიზომება. ამ გულების უმცირეს ნაწილშიც კი ანთია მოყვანის სიყვარულის ცეცხლი, რომელიც ბრიალებს გაჭირვებულისა და უსამართლოდ დაჩაგრულის თანადგომისა და თანაღმობის სურვილით:

“მრწამს, ფერფლნი კარგის გულისა
ქარმ რო გაფანტოს ხმელადა,
თვითოში მაინც ენთება
ტიალ-სურვილი ცხელადა, –
ავის მხაგრავად, კეთილის
მუდამ იქნება მცველადა,
ბეჩავის, გაჭირვებულის
მომხმარედ, მეშველად, მსხნელადა.
კარგს გულს არა ჰკლავს ბუნება,
თან დააქვს ძველისძველადა!” (“მრწამს. მარად მიწამებია”).

მოთხრობა “უძმოს ძმის” მთავარი გმირი – ჩალხო, ყველა გაჭირვებულის დამხმარე და ნუგეში, ღირსეული კაცის განზოგადებული სახეა. მისი მეტსახელი “უძმოს ძმა” კეთილშობილების გამოხატვის უმნიშვნელოვანეს გზას გვიჩვენებს – უძმოს, ობლის, დაუცველის, უნუგეშოს მიხედვა და დახმარება. ჩალხოს აზრით, კაცობა ტანჯულისა და უქონელ-უპოვრის შეწევნაა.

მრავალმხრივია ვაჟას გაზაფხული – ანუ ბედნიერი მომავლის ხატი. პოეტი სასუფეველს, ნამდვილ ნეტარებას, ყოველგვარი პრობლემის მოგვარებას ნატრობს

დედამიწაზე: “აღარვინ იტანჯებოდეს”, აღარც ვინმეს სციოდეს თუ შიოდეს, სიმართლემ გაიმარჯვოს, ყველა ხარობდეს, “ჩვენ, მსხვერპლნი ძალმომრეობის ცრემლს აღარ ვღვრიდეთ მწარესა”... (“კიდევაც ვნახავ გაზაფხულს”), რუსთველის თქმისა არ იყოს, თხაც ბედნიერი იყოს და ცხვარიც.

დიდი ფშაველი თავს მხოლოდ მაშინ იგრძნობს მშვიდად და ლაღად, როდესაც საწყალი და უბედური აღარავინ იქნება ამქვეყნად, ამ საოცარი ბედნიერების მახარობელი უფლის არწივი დაიფაშყაშებს, ვაჟა კი ბანს ეტყვის:

“სიმართლის გამარჯვებასა
მთიდან არწივი ყიოდეს,
და მეც ბანს ვეუბნებოდე,
გული აღარა მტკიოდეს!”

ამით მცირე სევდას გვიტოვებს პოეტი. რადგან ვხვდებით, რომ შეუძლებელია ასეთი ყოველმხრივი ბედნიერებისა და ჭეშმარიტი თანასწორობის დრო ოდესმე დადგეს დედამიწაზე. არადა, ესაა ვაჟას ოცნება და მისი წარმოდგენა უხინჯოდ ბედნიერ სამყაროზე.

ლალი დათაშვილი